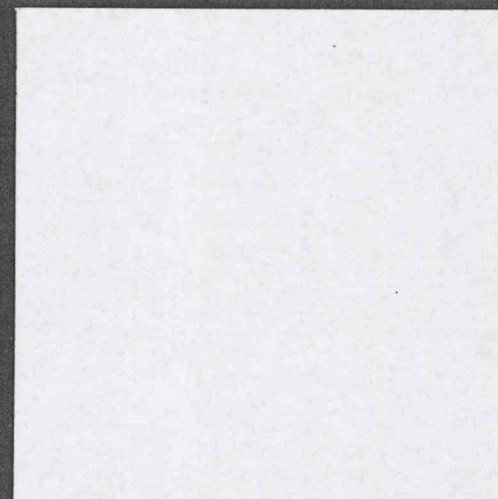
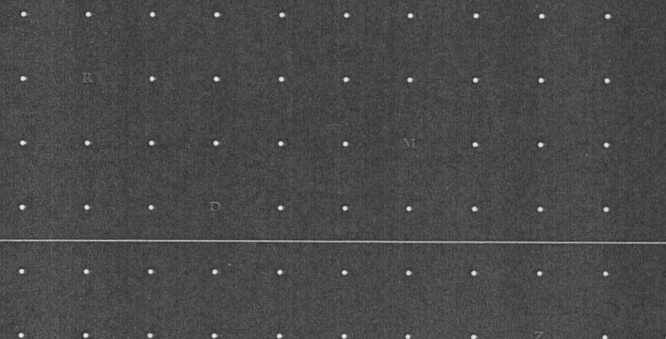
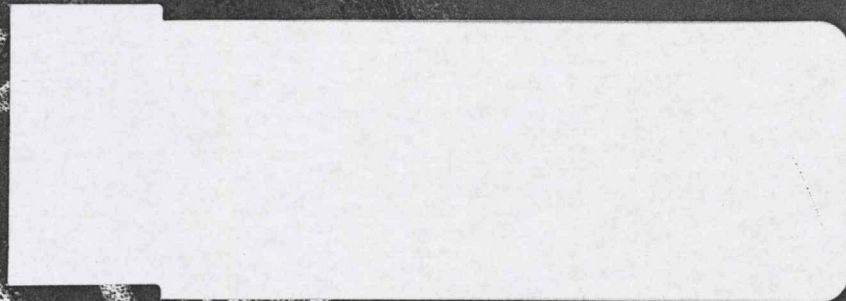

I0-219
C-2
05-12-2007

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd stadsgezicht **Geitenkamp**
gemeente Arnhem (Gelderland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

datum in procedure: 18 november 2004

datum aanwijzing: 5 december 2007

errata:

Foto: Geitenkamp

ARNHEM, GEITENKAMP

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Geitenkamp te Arnhem als beschermd stadsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

INLEIDING

Het beschermd stadsgezicht Geitenkamp is gelegen op de sterk hellende terreinen in het noordoosten van de gemeente Arnhem, nabij de grens met de gemeente Rozendaal (*kaart 1*). Het gebied omvat de wijk Geitenkamp en een klein, aangrenzend gedeelte van de Paasberg, aan de overzijde van de Rosendaalseweg.

Geitenkamp kan worden onderverdeeld in een zuidelijk en een noordelijk deel met de Bonte Wetering als grens. Het zuidelijke deel was vanouds bekend als Geitenkamp terwijl het noordelijke deel werd aangeduid als Schuttersberg. Aan de noordzijde grenst Geitenkamp aan een open agrarisch gebied.

Het onderhavige gebied omvat een woonwijk met ongeveer 1.600 uitsluitend in opdracht van woningbouwverenigingen en -stichtingen gerealiseerde arbeiders- en middenstandswoningen, voornamelijk in laagbouw. Vanwege de oorspronkelijk afgezonderde ligging werd Geitenkamp ontworpen als een zelfstandig stadsdeel met een groot aantal eigen voorzieningen, zoals een marktplein, winkels, scholen en kerken.

Men duidde destijds Geitenkamp wel aan als de *voorstad* van Arnhem. De wijk heeft dan ook vanouds een eigen, karakteristiek silhouet als van een afzonderlijke nederzetting met een - dankzij de hoogteverschillen - levendig dakenpatroon en een boven de overige bebouwing uitstekende kerk en een tweetal torengebouwen.

De totstandkoming van de wijk wordt vooral gekenmerkt door de sterk tegevallende kosten en een rijksoverheid die de subsidiekraan steeds verder dichtdraaide, waardoor van de oorspronkelijk bedoelde ruime tuinwijkachtige opzet weinig of niets terechtkwam. Desondanks kreeg Geitenkamp landelijke bekendheid als een van Arnhems meest geslaagde woonwijken.

De aantrekkelijkheid van de wijk ligt voor een belangrijk deel in de vele kenmerkende hoogteverschillen, maar is ongetwijfeld mede een verdienste van de verantwoordelijke ontwerpers, die dit aspect wisten uit te buiten en verschillende plekken in de wijk tot schilderachtige ensembles maakten. Onder de ontwerpers bevonden zich enkele architecten die ook landelijk een stempel hebben gedrukt op de volkswoningbouw tijdens het interbellum, zoals Cuijpers, Gratama, Versteeg, De Roos en Overijnder.

Samen met de directeur Gemeentewerken Schaap en diens opvolger Brinkman Visser als verantwoordelijken voor de stedenbouwkundige opzet, realiseerden zij een woonwijk, die na ruim vijftig jaar nog altijd wordt gewaardeerd.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Aankoop en situatie begin 20^e eeuw

In 1918 kocht de gemeente Arnhem op een openbare veiling een 46 ha groot gebied aan van de erven van Baron d'Hangest d'Yvoy van Houten. Met de aankoop van dit aan de gemeente Rozendaal grenzende terrein - bekend als 'Geitenkamp' en 'Schuttersberg' - waren de problemen met het vinden van geschikte grond voor de volkshuisvesting voorlopig opgelost. Het bezwaar van de grote afstand tot het centrum van de stad en de fabrieken kon worden ondervangen door de aanleg van een tramlijn.

Het aangekochte terrein had een grotendeels open en heideachtig karakter en liep globaal gezien schuin op in noordwestelijke richting. Het verschil in hoogte tussen de laagste en hoogste punten bedroeg ongeveer 40 meter. Het gebied lag aan de Rosendaalseweg, een oude weg tussen Arnhem en Rozendaal, en werd doorsneden door enkele zandpaden, merendeels schaapsdriften. De latere Dr. Schaepmanlaan en Beukenlaan waren van een laanbeplanting voorzien. Tot de schaarse bebouwing van dit gebied behoorden de Geitenkamp (vroeger: De Nieuwe Aanleg), een boerderij annex uitspanning aan de Rosendaalseweg, vlak voor de toenmalige grens met de gemeente Rozendaal, en, ter plekke van het huidige Schuttersbergplein, de boerderij Schuttersberg. In de directe omgeving van de boerderijen was enige grond in cultuur gebracht, in de vorm van bouwland, boomgaard en hakhout. De Schuttersberg betreft een 19^e-eeuwse ontginning; de Geitenkamp is vermoedelijk 18^e-eeuws.

Het deel van het onderhavige gebied dat ten zuiden van de Rosendaalseweg is gelegen, behoorde tot de gronden op de Paasberg die de gemeente in 1921 kocht van de familie Van Pallandt, die op het landgoed Rennenenk woonde. Dit sterk hellende terrein bestond in de vorige eeuw uit percelen hakhout.

Stedenbouwkundige opzet

Nog in 1918, het jaar van de aankoop, werden de plannen ontwikkeld die ten grondslag hebben gelegen aan de stedenbouwkundige opzet van de wijk. Ir. W.F.C. Schaap (1870-1933) zal als de toenmalige directeur Gemeentewerken een hoofdplan voor de wijk hebben ontworpen. Er is echter geen kaartmateriaal bekend van deze plannen. Wel is zeker dat de architecten van de woningbouwverenigingen en -stichtingen nauw moesten overleggen met Schaap en vanaf 1920 met diens opvolger, ir. M.A. Brinkman Visser. Op de in 1918 getekende kaart van het uitbreidingsplan van 1917 is de opzet voor Geitenkamp nog niet uitgewerkt.

Uitgangspunten en opvattingen

Bij de ontwerp-opgave waren in belangrijke mate medebepalend:

- de toenmalige grens met de gemeente Rozendaal (Grensweg-Dennenweg);
- de hoofdstructuur van het reeds bestaande wegen- en padenstelsel, in het bijzonder de Rosendaalseweg, Grensweg en Dennenweg (vroeger onderdeel van de Ringallee van Rozendaal) en de huidige Beukenlaan en Dr. Schaepmanlaan;
- de terreingesteldheid, in het bijzonder de relatief grote hoogteverschillen;
- de wens van de gemeente om - in verband met de afgezonderde ligging - een min of meer zelfstandig stadsdeel aan te leggen met eigen voorzieningen, waarbij gedacht werd aan een tuinvijkachtige opzet met een open bebouwing (circa 1.200 woningen) en veel ruimte voor tuinen en openbaar groen.

Naast deze uitgangspunten moeten ook de eigen opvattingen van ir. Schaap van grote invloed zijn geweest op de plattegrond van Geitenkamp. Deze opvattingen stonden lijnrecht tegenover de formele stedenbouw van de 19^e eeuw. Schaap, onder meer beïnvloed door de Oostenrijkse architect Camillo Sitte (1843-1903), had namelijk een voorkeur voor korte zichtlijnen en maakte daartoe gebruik van afgeronde bouwblokken en pleintjes, voorts gebogen, vaak korte straten met min of meer gesloten straatwanden, al dan niet onderbroken door poortjes. In zijn plannen besteedde hij bovendien veel aandacht aan de verkeerscirculatie en de onderlinge aansluiting van verschillende stratenpatronen.

Eén en ander resulteerde in een gevarieerd stratenpatroon, met zowel korte rechte als langere, lichtgebogen straten, een groot plein in het zuidelijke deel (Geitenkamp) en één in het noordelijke deel (Schuttersbergplein) en meerdere tot pleinachtige ruimten verbrede straatsdelen en kruispunten. De Geitenkamp moest het centrale (markt)plein worden met daaraan de openbare voorzieningen. De Middenweg werd ontworpen als de hoofdtoegang tot de wijk en het marktplein. Via Geitenkamp en de Schuttersbergweg zette de hoofdroute zich voort naar het Schuttersbergplein. Een ander opvallend plein werd het Te Braakeplein. De hoogteverschillen tussen het plein en de daaraan gelegen woningen ving men op door middel van gemetselde trappen en schuine keermuren.

Veel straten volgden de oude hoogtelijnen. Bijzonder was dat binnen de wijk de tegenover elkaar gelegen, op de kruisingen uitkomende straten, niet in elkaars verlengde doorliepen, maar enigszins ten opzichte van elkaar waren verschoven. Een opmerkelijk onderdeel was voorts de sterk hellende diagonale as in de zuidoostelijke hoek (H. van Kolstraat).

De verkaveling binnen de bouwblokken en de precieze situering van de woningblokken kwam voor rekening van de architecten van de woningbouwverenigingen, die daartoe nauw moesten overleggen met de directeur Gemeentewerken.

Het stedenbouwkundige werk van ir. Schaap werd voortgezet door zijn opvolger ir. M.A. Brinkman Visser, directeur Gemeentewerken vanaf 1920. Brinkman Visser was eerder gemeentearchitect te Zutphen.

Schaap en vooral ook Brinkman Visser kregen bij Geitenkamp te maken met sterk tegenvallende grondkosten en in omvang sterk teruglopende subsidies van rijkswege. Als gevolg hiervan moest op de oorspronkelijke idee van een tuinvijkachtige opzet met een open bebouwing al snel worden teruggekomen. De woningdichtheid werd aanzienlijk verhoogd door de onderlinge afstand tussen de woningblokken te verkleinen en ook de binnenterreinen van enkele grote bouwblokken te bebouwen. Dergelijke wijzigingen ten opzichte van de oorspronkelijke opzet zijn de pleinen aan de Zaslaan, Fazantenweg en Schuttersbergweg binnen het complex van De Bondswoning en het Patrijzenplein en het Korhoenplein binnen dat van Eigen Haard.

Ook werd gestapelde bouw toegepast. Met name aan bredere wegen als de Rosendaalseweg, Middenweg en Geitenkamp werden complexen beneden- en bovenwoningen gebouwd.

De plannen voor de invulling van het bouwblok tussen de Bonte Wetering, Fazantenweg, Zaslaan en Schuttersbergweg werden herhaaldelijk gewijzigd. De markante diagonale as in de noordwestelijke hoek (Fokke Noordhoffstraat) is waarschijnlijk ook een latere toevoeging, want op de oudste kaarten van Geitenkamp komt deze straat nog niet voor.

Groenvoorzieningen, voor- en achtertuinen

In Geitenkamp was uiteindelijk weinig ruimte voor openbaar groen als gevolg van de hoge woningdichtheid en de merendeels smalle straten. Eind 1924 werd een begin gemaakt met de beplanting van de wijk. Gemeentewerken was van mening dat de wegen in het algemeen te smal waren voor een (zware) boombeplanting. Ook reeds gelegde kabels en buizen vormden een belemmering. Voorgesteld werd om alleen piramidaal groeiende soorten aan te planten. Enkele zijstraten van de Dr. Schaepmanlaan werden met linden beplant, terwijl ook het Patrijzenplein en Korhoenplein van bomen werden voorzien.

Voor de aanleg van een groter plantsoen was alleen een rechthoekig terrein gereserveerd in de zuidoostelijke hoek van de wijk, aan de Rosendaalseweg. De gemeentelijke dienst 'Reiniging, Ontsmetting en Landelijke Eigendommen' kreeg opdracht van B&W om een plan te maken voor de aanleg. Het plan van directeur S.H. Frederiks omvatte een eenvoudig, zeer lichtgebogen padensysteem. Het plantsoen was toegankelijk vanaf de Rosendaalseweg, de Grensweg en de H. van Kolstraat. Vanaf het winkelplein in de Geitenkamp kon men langs een nagenoeg rechte lijn onder de poort door via de H. van Kolstraat afdalen naar de rechthoekige vijver in het hart van het plantsoen. Bestaande oude boomgroepen en laanbeplanting werden in het plan opgenomen, terwijl op andere plaatsen in het plantsoen nieuwe boomgroepen en struiken werden aangeplant. De aan de Rosendaalseweg gelegen uitspanning de Geitenkamp werd in 1929 herbouwd naar ontwerp van de architect H. Garenbeek en was later in gebruik als jongenshuis van Insula Dei. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het complex verwoest.

Zowel op het Marktpllein (Geitenkamp) als op het Schuttersbergplein was ruimte voor een kleiner plantsoen. Voor het Marktpllein werd nog voor of in het jaar 1929 een ontwerp gemaakt. Hoe dat plan eruitzag en of het is uitgevoerd, is niet bekend. Bij de aanleg van het plantsoen op het Schuttersbergplein bleven de beeldbepalende grote beuken gehandhaafd. Voorts is ook het driehoekige terrein tussen de Fazantenweg en de Dennenweg niet bebouwd. Voor zover bekend zijn voor de aanleg van dit groengebied met enkele oude eiken geen speciale ontwerpen gemaakt.

De eengezinswoningen zijn voorzien van een achtertuin en soms ook van een voortuin. In de zuidwestelijke hoek van Geitenkamp (onder andere Dr. A. Kuijperstraat, Creutzbergstraat en Dr. Wagenaarstraat) werd bij de vaststelling van de rooilijnen ook met de bezonning rekening gehouden: de huizen aan de noordzijde van de straat hebben tevens een voortuin. Het merendeel van de gestapelde bouw staat direct aan de straat.

Bebouwing (*kaart 2*)

Vanaf 1920 werd de wijk in fasen volgebouwd. De grond werd behoudens enkele voor openbare gebouwen gereserveerde terreinen in erfpacht uitgegeven aan een negental woningbouwverenigingen en -stichtingen, die ervaren en deels landelijk bekende architecten aantrokken voor de ontwerpen van de te bouwen complexen. Zo had de woningstichting Patrimonium als vaste architect de Arnhemmer H.J. Tiemens jr. en werden de ontwerpen voor St. Eusebius verzorgd door J.Th.J. Cuijpers en zijn zoon P. Cuijpers.

J. Gratama, architect van de algemene woningbouwvereniging Arnhem, was van 1914 tot 1921 geassocieerd met G. Versteeg sr. (1872-1938), die het complex van de woningbouwvereniging Voor Ambtenaren op de Schuttersberg ontwierp. Eigen Haard en De Volkswoning lieten hun complexen ontwerpen door ir. W.F.C. Schaap. Het grote complex op de Schuttersberg van De Bondswoning kwam van de tekentafel van G. Feenstra (1890-1985), terwijl Ons Belang werkte met de Amersfoortse architect J.B. van de Haar. Van de twee complexen van de Centrale Woningstichting is het ene ontworpen door de eigen bouwkundig opzichter J.M.W. Broekhuizen en het andere door architectenbureau De Roos & Overeijnder.

Op de oorspronkelijke idee van ruime woningen in een tuinwijkachtige opzet met veel ruimte voor tuinen en openbaar groen werd al snel teruggekomen, omdat de grondkosten tegenvielen en de rijksoverheid de subsidiekraan steeds verder dichtdraaide. De architecten werden min of meer gedwongen hun verkavelingsplannen te wijzigen en daarbij de woningdichtheid sterk te verhogen. In het algemeen werden steeds kleinere en soberder vormgegeven woningen ontworpen en moest zelfs gestapelde bouw worden toegepast. De uitgifte van de gronden geschiedde aanvankelijk weinig systematisch. Herhaaldelijk traden wijzigingen op in de uitgifte van de terreinen en op meerdere plaatsen in de wijk kwamen de grenzen midden door de te bebouwen terreinen te liggen in plaats van over de straten. De architecten van de bouwverenigingen maakten zich zorgen over de resultaten en waren van mening dat het nodig was om een meer gevormd plan te volgen inzake de bebouwing, vooral met betrekking tot de nog te realiseren openbare gebouwen. Op 18 oktober 1923 werd een adviescommissie gevormd. Deze *Commissie van advies voor de bebouwing van Geitenkamp en Schuttersberg te Arnhem* had als leden M.A. Brinkman Visser (directeur Gemeentewerken, voorzitter) en de architecten van enkele betrokken bouwverenigingen, namelijk: G. Feenstra (secretaris), J. Gratama en W.F.C. Schaap. Plaatsvervangende leden waren: de voormalig directeur van de dienst voor Bouwtoezicht en Woningvoorziening J.L.B. Keurschot en de architecten G. Versteeg en J. Cuijpers.

Op het aanzien van de laatst gerealiseerde onderdelen van de wijk werd enige invloed uitgeoefend door de *Centrale Woningstichting*. Deze stichting werd van gemeentewege opgericht naar aanleiding van een raadsbesluit van 29 juni 1925 en kreeg als hoofdtak de zorg voor beheer, onderhoud, verhuur en administratie van de bestaande eigen gemeentewoningen. Ook bouwde zij zelf enkele woningcomplexen met rijkssteun en bemoeide zij zich met alle verenigingen, die woningen bouwden met financiële steun van de gemeente. Deze bemoeienis strekte zich onder meer uit tot het ontwerp, de verhuring en het onderhoud van de woningen, alsmede tot de controle op de boekhouding.

In het begin van de jaren dertig was de wijk geheel volgebouwd. Bijzonder is dat sindsdien geen ingrijpende wijzigingen in de plattegrond en de opbouw van de wijk meer hebben plaatsgevonden. Alleen in de zuidoostelijke hoek van het grote plantsoen aan de Rosendaalseweg werden later twee rijtjes van elk zeven bejaardenwoningen gebouwd (Larikshof), ongeveer ter plekke van de verwoeste uitspanning. Wél is het merendeel van de woningbouwcomplexen gerenoveerd en zijn met name de winkelpuien aan het marktplein (Geitenkamp) herhaaldelijk gemoderniseerd.

Bebouwing Geitenkamp

In het zuidelijke deel van Geitenkamp, tussen de Rosendaalseweg en de Bonte Wetering, werden terreinen uitgegeven aan de woningstichting Patrimonium en de woningbouwverenigingen St. Eusebius, Arnhem en De Volks-woning.

Patrimonium en Arnhem bouwden tussen 1922 en 1928 winkelpanden met bovenwoningen rondom het marktplein. De architect J. Gratama, van 1914 tot 1921 geassocieerd met G. Versteeg, ontwierp de wanden aan de noord- en oostzijde als architect van de woningbouwvereniging Arnhem.

De voorontwerpen waren echter nog een gemeenschappelijk product van beide partners. Het zuidelijke deel van de wand van Patrimonium aan de westzijde werd ontworpen door de architecten Cuijpers en Tiemens, die zich daarbij door Gratama en Versteeg hadden laten inspireren blijkens de tekst 'Naar schetsontwerp van de architecten Gratama en Versteeg' op een deel van de ontwerptekeningen. Het noordelijke deel werd ontworpen door Tiemens.

Verder verrees in 1921 op een terrein aan de noordzijde van de Dr. A. Kuijperstraat de zogenaamde Talmaschool, waarvoor H.J. Tiemens het ontwerp maakte. Deze school is inmiddels na brand gesloopt ten behoeve van nieuwe woningen. Aan een pleintje aan de Druckerstraat werd in 1925 naar ontwerp van H.B. van Broekhuizen een bewaarschool gebouwd.

Zuidwestelijke hoek (St. Eusebius/Patrimonium)

Het oudste deel van Geitenkamp betreft een bouwplan van 400 woningen in het zuidoostelijke deel van de wijk, tussen St. Josephstraat, Middenweg, Rosendaalseweg en Dr. Schaepmanlaan. De woningstichting Patrimonium (opgericht in 1914) en de rooms-katholieke bouwvereniging St. Eusebius (opgericht in 1918) mochten elk 200 woningen bouwen.

De architecten van Patrimonium en St. Eusebius werkten nauw samen. Het bouwproject werd gefaseerd uitgevoerd. Aanvankelijk werden alleen eengezinswoningen gebouwd, maar aan de later gerealiseerde straatwanden langs de Rosendaalseweg en Middenweg kwamen ook gestapelde woningen. De hogere bebouwing aan laatstgenoemde straten werd ook wel passend geacht bij de bredere profielen. Aan het tussen de Dr. A. Kuijperstraat en de Creutzbergstraat gelegen Te Braakeplein bouwde men twee blokken van elk zes woningen. De niveauverschillen tussen het diep gelegen plein en de hoger gelegen woningblokken werden overbrugd door middel van gemetselde trappen. Vanaf de Dr. A. Kuijperstraat kon men het plein bereiken via een doorgang in één van de woningblokken. Het aan dit gebied grenzende bouwblok tussen de Middenweg en de Dr. Piersonstraat werd in 1923 door Patrimonium bebouwd met complexen beneden- en bovenwoningen, afgewisseld met enkele eengezinswoningen.

Het terrein tussen de St. Josephstraat en de Bonte Wetering was aanvankelijk grotendeels bestemd voor de bouw van een rooms-katholieke kerk en een weeshuis. De gemeente zag echter af van de bouw van een weeshuis op de Geitenkamp, terwijl de kerk een locatie kreeg aan de zuidzijde van de Rosendaalseweg. Het hele terrein werd vervolgens uitgegeven aan Eusebius, die er tussen 1923 en 1925 zowel eengezinswoningen als beneden- en bovenwoningen liet bouwen. De kruising van de Victor de Stuerslaan en de Willem Beijerstraat werd verbreed tot een min of meer vierkant plein. Enkele woningen aan dit plein zijn later tot winkelpanden verbouwd.

Zuidoostelijke hoek (Arnhem/De Volkswoning)

De in 1918 opgerichte algemene woningbouwvereniging Arnhem kreeg aanvankelijk een zeer groot gebied toegewezen, waarvan uiteindelijk alleen de terreinen tussen de Van Helsdingenstraat, Grensweg, Dr. Bosstraat en de Geitenkamp overbleven, alsmede beide zijden van de naar het marktplein oplopende H. van Kolstraat.

Het architectenbureau Jan Gratama & G. Versteeg kreeg nog in datzelfde jaar opdracht om een verkavelingsplan op te stellen en de ontwerpen te maken voor te bouwen woningen en winkels. Jan Gratama nam de hoofdleiding van het project op zich. Zijn plannen moesten herhaaldelijk worden gewijzigd. Voor de woningblokken kwam Gratama uiteindelijk met ontwerpen voor woningen in rijen van verschillende lengte, van één bouwlaag met markante, bijna spitsboogvormig gebroken kappen. De woningen dateren van 1924-1925. De Hugenholtzstraat en de H. van Kolstraat werden vanaf het marktplein bereikbaar gemaakt via doorgangen in de pleinvandbebouwing. Ook voor de pleinvanden zijn meerdere ontwerpen gemaakt voordat er gebouwd mocht worden. Het slotstuk in 1928-1929 vormde het pleinafsluitende gebouw aan de noordzijde van Geitenkamp met de daarachter gelegen woningen. Voor Gratama was de aan de linkerzijde aangebouwde toren vanuit stedenbouwkundig oogpunt een onmisbaar element. Overigens had men aanvankelijk voor de gebouwen aan het plein ook andere functies voor ogen dan alleen winkels met bovenwoningen. Zo was het de bedoeling dat er een hulpsecretarie van het gemeentehuis zou komen, alsmede onderkomens voor politie, brandweer en een gemeenschapshuis.

Het aangrenzende bouwblok tussen de Bonte Wetering, de Grensweg, de Dr. Bosstraat en Geitenkamp werd in 1924 bebouwd in opdracht van woningbouwvereniging De Volkswoning, opgericht en toegelaten in 1917. Het terrein werd doorsneden door de Kerdijkstraat en de Druckerstraat. Beide straten kregen een kleine knik. De 85 eenvoudig vormgegeven woningen van één bouwlaag met kap werden gebouwd naar ontwerp van de architect W.F.C. Schaap, in blokken van verschillende lengte. Het straatbeeld werd verlevendigd door in de langere blokken enkele topgevels en poortjes toe te voegen.

Aan de Druckerstraat waren aanvankelijk twee openbare gebouwen gepland: aan de oostzijde de reeds genoemde bewaarschool en daar tegenover, aan de westzijde, een badhuis. Het badhuis werd echter aan de Rosendaalseweg gebouwd, waarna het gemeentebestuur het terrein aan de Druckerstraat uitgaf aan de algemene woningbouwvereniging Arnhem, die daarop in 1930 een rij van twaalf bejaardenwoningen liet bouwen.

Bebouwing op de Schuttersberg

De woningstichting Patrimonium en de woningbouwverenigingen Arnhem en St. Eusebius kregen tevens terreinen toegewezen op de Schuttersberg, het noordelijke deel van Geitenkamp.

Verder bouwden ook Eigen Haard, De Bondswoning, Ons Belang en Voor Ambtenaren op de Schuttersberg, terwijl de gemeente Arnhem zelf door de Centrale Woningstichting een tweetal complexen realiseerde.

Het Schuttersbergplein moest een plein worden met een 'duidelijk karakter'. Een praktisch probleem daarbij was het op elkaar afstemmen van de bouwprojecten van drie verschillende opdrachtgevers. Aan het plein kwamen vooral woningen, maar ook verrees er een tweetal kleine woon-winkelblokken in opdracht van De Bondswoning en twee winkelpanden op de hoek met de Schuttersbergweg van de bouwvereniging Arnhem. Tot het project van De Bondswoning behoorden ook de in 1925 gebouwde winkels en lunchroom op de hoek van de Zaslaan en de Schuttersbergweg. Aangezien het de bedoeling was om de winkelvoorzieningen vooral te concentreren rondom het marktplein op de Geitenkamp werden op de Schuttersberg verder geen winkels gebouwd.

Voorts was er ruimte gereserveerd voor een viertal schoolgebouwen. Aan de Bonte Wetering, op het spitsvormig toelopende terrein tussen de Fazantenweg en de Dennenweg, werd in 1925 een openbare lagere school gebouwd. Het asymmetrisch opgezette pand van twee bouwlagen met een plat dak is waarschijnlijk ontworpen door de dienst Gemeentewerken. De eerdergenoemde adviescommissie was enthousiast over het plan, maar betreurde het weglaten van een toren. Het schoolgebouw moest in haar ogen een monumentale afsluiting worden van de sterk hellende Grensweg. In de noordwesthoek, op het hoogste punt van de wijk, werd in 1927 een tweede openbare lagere school (vroeger school no. 14) gebouwd. Ook dit pand zal op de teken tafels van de dienst Gemeentewerken zijn ontworpen. Het schoolgebouw vormde de beëindiging van de Fokke Noordhoffstraat. Aan de Sperwerstraat verzezen, deels verscholen achter de woningblokken, een rooms-katholieke lagere school (1929) en een kleuterschool (1953).

Het Schuttersbergplein was tevens het keerpunt van de tram, die de verbinding tussen Geitenkamp en het stadscentrum verzorgde. Op het plein werd in 1924 een wachthuisje gebouwd, dat na het opheffen van de tramdienst als kapperszaak in gebruik werd genomen.

Bondswoning

Het grootste woningbouwproject op de Schuttersberg betrof de tussen 1922 en 1925 naar ontwerp van de architect Feenstra gebouwde complexen van De Bondswoning. Het omvatte het gehele terrein omsloten door de Bonte Wetering, Fazantenweg en Schuttersbergweg en daarnaast een groot deel van het aangrenzende terrein aan de oostzijde en verder de twee winkel-wooncomplexen aan het Schuttersbergplein op de hoeken met de Jagersweg en de Hertenlaan. In de panden Schuttersbergweg 21-23-25/Zaslaan 78 waren twee winkels en een lunchroom ondergebracht. Behalve de woningen van één bouwlaag in de omgeving van de Ericalaan en de Nieuwe Aanleg zijn de panden van De Bondswoning merendeels opgetrokken in twee bouwlagen. Om de woningdichtheid te kunnen verhogen, werden ook de grote binnenterreinen benut door de aanleg van pleinen aan de Schuttersbergweg, Fazantenweg en Zaslaan.

Eigen Haard

Ir. W.F.C. Schaap was de ontwerper van het woningbouwcomplex van Eigen Haard. Deze omstreeks 1922 opgerichte woningbouwvereniging kreeg het bouwblok tussen de Hertenlaan, Dennenweg, Konijnenweg en Fazantenweg toegewezen. Op het grote binnenterrein van dit bouwblok werden twee pleinen aangelegd, zodat de woningdichtheid opgevoerd kon worden, zonder gestapelde bouw te moeten toepassen.

Het complex van 100 woningen werd in de periode 1923-1924 gebouwd. De woningen van twee bouwlagen met flauw hellende kappen zijn aaneengebouwd in blokken variërend in lengte van twee tot acht woningen. In een hoger opgetrokken deel van het complex aan de Konijnenweg was ook het kantoor van de woningbouwvereniging ondergebracht. Opvallend is de smalle, in een afwijkende kleur baksteen uitgevoerde strook metselwerk, waarin de vensters van de tweede bouwlaag zijn opgenomen.

Ons Belang

De woningbouwvereniging Ons Belang bouwde in diverse plaatsen woningen, die (vooral) bedoeld waren voor legerofficieren. In Arnhem liet Ons Belang in 1923 een complex van 25 dubbele woningen bouwen aan de Bonte Wetering, Dr. Schaepmanlaan en Zaslaan.

De dubbele woningen met hun markante, grotendeels omlopende, mansardedaken werden in 1921 ontworpen door de Amersfoortse architect J.B. van de Haar. Het betreft een deel van de wijk waarin de oorspronkelijk bedoelde, ruime opzet kon worden gehandhaafd.

Voor Ambtenaren

Het terrein tussen de Jagersweg, Dennenweg, Hertenlaan en Schuttersbergplein was aanvankelijk geheel toegewezen aan de algemene woningbouwvereniging Voor Ambtenaren, met uitzondering van de twee woon-winkelblokken op de hoeken met het Schuttersbergplein. Een strook langs de Dennenweg werd echter door de Centrale Woningstichting bebouwd met twee woonblokken. Het te bebouwen terrein werd in tweeën verdeeld door het Hazenpad. De algemene woningbouwvereniging Voor Ambtenaren had eerder een complex woningen laten bouwen in het noordelijke deel van het Sonsbeekkwartier, eveneens naar ontwerp van de architect G. Versteeg.

De 76 in 1923-1924 gebouwde woningen op de Schuttersberg werden kleiner en minder rijk gedetailleerd uitgevoerd dan het complex in het Sonsbeekkwartier, maar zijn beduidend groter dan de meeste andere woningen in de wijk Geitenkamp. De woningen kregen opvallende, met rode pannen, gedekte zadeldaken, ver overstekende brede goten en markante verspringende hoofd- en kapvormen. De meeste kopwoningen kregen twee volledige bouwlagen en platte daken en werden voorzien van erkers. Het aanzien van de langere rijen woningen werd tevens verlevendigd door de toepassing van tot twee volledige bouwlagen opgetrokken beneden- en bovenwoningen.

Centrale Woningstichting

De gemeente Arnhem realiseerde zelf via de Centrale Woningstichting een tweetal woningbouwcomplexen aan de oostzijde van de Schuttersberg.

Het oudste van deze complexen omvatte 48 in de periode 1927-1928 gebouwde woningen, die hoefijzervormig werden gegroepeerd in blokken van verschillende lengte op een terrein tussen de Dennenweg, Fazantenweg en Konijnenweg. De bouwkundig opzichter J.M.W. Broekhuizen was de ontwerper van deze eenvoudige arbeiderswoningen.

Voor het andere complex dat uit 142 arbeiderswoningen bestond, was een terrein beschikbaar in de meest noordoostelijke hoek van de Schuttersberg, tussen de Beukenlaan en de Dennenweg. Het werd in 1928 gebouwd naar ontwerpen van het Rotterdamse architectenbureau De Roos & Overijnder. De architecten J.H. de Roos (1875-1942) en W.F. Overijnder (1875-1941) hadden in Arnhem onder andere ook de complexen Mussenberg en Van Verschuervijk van de woningbouwvereniging Volkshuisvesting en de woningen van Die Goede Woningh in het Sonsbeekkwartier ontworpen. Voor het complex van de Centrale Woningstichting kwamen zij met een aan de Amsterdamse School verwante architectuur met sterke horizontale accenten, onder andere in de roedenverdeling van de ramen. De woningen werden ontworpen in drie hoofdtypen en vele subtypen. Door de toepassing van verschillende dakvormen en geveltypen, de variatie in nokhoogten en de afwisseling van woningen van één en twee bouwlagen ontstond een levendig geheel. Het complex is inmiddels sterk gerenoveerd, waarbij ook de hoofdvormen veranderden en de oorspronkelijke architectuur werd aangetast.

Patrimonium

De terreinen in de noordwestelijke hoek van de Schuttersberg werden uitgegeven aan Patrimonium. In 1929 bouwde deze woningstichting aan de Fokke Noordhoffstraat en aangrenzende straten 147 kleine en eenvoudig vormgegeven woningen van één bouwlaag met kap.

Arnhem

Na de bouw van een aanmerkelijk deel van de wanden van het marktplein (Geitenkamp) mocht de algemene woningbouwvereniging Arnhem in 1929 ook het grootste deel van de pleinwanden van het Schuttersbergplein bouwen. Ook dit complex met bijna 100 sober vormgegeven woningen van twee bouwlagen met kap was door Gratama ontworpen. De winkelpanden op de hoek met de Schuttersbergweg werden in drie bouwlagen opgetrokken.

St. Eusebius

St. Eusebius bouwde in de meest noordwestelijke hoek op de Schuttersberg, namelijk 100 woningen in twee bouwprojecten. Het oudste complex werd in de periode 1929-1930 gebouwd naar ontwerpen van de Centrale Woning-tichting en omvatte 48 woningen aan de Dr. Schaepmanlaan en de Beukenlaan, rondom de school op het hoogste punt van de wijk. De middenstands-woningen werden gebouwd in vier rijen van respectievelijk zes, achttien, vijf-tien en negen woningen.

Het andere in de periode 1930-1931 gerealiseerde complex, waarvoor bureau Cuijpers het ontwerp leverde, omvatte 52 woningen. De huizen werden ge-bouwd in twee lange rijen (Tiendstraat en Dr. Schaepmanlaan) en een viertal kleinere blokken (Reigerstraat en Sperwerstraat) van twee bouwlagen met zadeldaken.

Bebouwing Paasberg

De aan Geitenkamp grenzende strook grond ten zuiden van de Rosen-daalseweg behoorde tot het gebied dat bekend stond als de Paasberg. Een aantal functies (kerk, school en badhuis) die aanvankelijk in Geitenkamp zou-den worden gerealiseerd, kregen uiteindelijk op dit deel van de Paasberg een plek toebedacht. De strook wordt door een tweetal dwarsstraten (Vondellaan en Van Maerlantstraat) in drie stukken verdeeld. Het terrein loopt in zuidelij-ke richting zeer sterk af.

Het westelijke gedeelte tussen de Rosendaalseweg, Kloosterstraat en Vondel-laan werd in de jaren twintig geheel volgebouwd met bouwwerken van rooms-katholieke signatuur. Naar ontwerp van de architect H.C.M. van Beers verrezen de St. Jozefkerk met pastorie (1924-1928) en een klooster met kapel (1926). Bijzonder was dat vanwege het sterk hellende terrein aan de achterzij-de van de kerk onder het transept en het koor ruimte was voor een schooltje van twee bouwlagen. Van Beers was vermoedelijk ook de architect van het parochiehuis (circa 1928). De scholen op de hoeken van de Vondellaan met de Rosendaalseweg en de Kloosterstraat werden respectievelijk in 1924 en 1928 gebouwd naar ontwerpen van W.J. Eich en Zn. uit Arnhem.

Voor het oostelijke deel en het middendeel dacht de gemeente - wellicht be-invloed door de adviescommissie - aan een halfopen bebouwing met midden-standswoningen. Men wilde graag enige doorzichten behouden naar het daar-achter gelegen hellende terrein. Het middendeel werd toegewezen aan St. Eusebius, die in 1929-1930 zowel aan de Rosendaalseweg als aan de Klooster-straat een vijftal woningblokken liet bouwen, naar ontwerp van Jos en Pierre Cuijpers. De blokken vormen samen een veel minder open bebouwing dan aanvankelijk de bedoeling was.

In het oostelijke deel tussen de Van Maerlantstraat en de Bronbeeklaan wer-den twee rijen middenstandswoningen gebouwd, één aan de Rosendaalseweg en één aan de Kloosterstraat. Opdrachtgever was de algemene woningbouw-vereniging Arnhem. De ontwerpen werden weer verzorgd door ir. Jan Gra-tama. In 1949 werd het complex gedeeltelijk herbouwd. Bijzondere panden waren hier het in 1930 naar ontwerp van Schulte Nordholt (directeur Ge-meentewerken) gebouwde badhuis, thans in gebruik als kleuterschool, en de in 1928-1929 naar ontwerp van H.B. van Broekhuizen (dienst Gemeentewer-ken) op de hoek van de Rosendaalseweg gebouwde school, bekend als De Witte School.

HUDIG RUIMTELIJK KARAKTER

Algemeen (kaart 3)

Geitenkamp openbaart zich als een afzonderlijke, sterk samenhangende een-heid, zowel op de plattegrond als in werkelijkheid. Dit is eerst en vooral te danken aan de duidelijke begrenzing van de wijk: in het noorden en het zui-den door aangrenzende, met de wijk contrasterende, open ruimten en in het oosten en westen door stadsdelen met een andere stedenbouwkundige opzet en jongere architectuur. De dubbele rij (nog relatief jonge) beuken aan de noordzijde van de Beukenlaan geven de noordelijke begrenzing van de wijk een extra accent. Ook het feit dat vrijwel alle bebouwing in de relatief korte periode van ruim tien jaar tot stand werd gebracht, draagt bij aan de samen-hang. Stedenbouwkundige opzet en architectuur sluiten nauw op elkaar aan.

De wijk wordt gekenmerkt door aanzienlijke hoogteverschillen en heeft vandoors binnen de stad een eigen, karakteristiek silhouet als van een afzonderlijke nederzetting met een levendig dakenpatroon en hoog boven de overige bebouwing uitstekende torens. Voor de beleving van dit silhouet zijn de in de directe omgeving van de wijk aanwezige open ruimten van wezenlijk belang.

In dit hoofdstuk worden eerst de tegenwoordige hoofdkenmerken geschetst van de stedenbouwkundige opzet en het stratenpatroon. Daaropvolgend komen de hoofdkarakteristieken van de woningbouwcomplexen aan de orde. Ten slotte wordt speciale aandacht besteed aan enkele bijzondere straten en pleinen.

Hoofdopbouw en stratenpatroon

Karakteristiek voor Geitenkamp is de ook nu nog herkenbare opzet als een grote, zelfstandige woonwijk met eigen voorzieningen in de vorm van scholen, winkelpanden en een kerk. Het merendeel van de winkels staat aan het centraal in de wijk gelegen marktplein. Kerk, scholen en overige winkels staan veelal op markante plekken tussen de woningbouwcomplexen, zoals aan de kruisingen van belangrijke straten en aan het uiteinde van zichtassen. Enkele scholen zijn gebouwd op binnenterreinen. De gebouwen waarin deze functies zijn ondergebracht, vormen architectonische accenten, want behalve door hun locatie, vallen zij óók op door de grotere bouwmassa's en de meer bijzondere, vaak rijker gedetailleerde architectuur.

Het aanzien van de wijk wordt in sterke mate bepaald door de relatief grote hoogteverschillen. Ter overbrugging van deze verschillen zijn op diverse plaatsen trappen, balustrades/bordessen en keurmuren gemetseld. Op verschillende plaatsen binnen de wijk bestaan markante doorkijkjes naar lager gelegen wijkdelen, bijvoorbeeld vanuit de St. Josephstraat naar het marktplein.

De wijk heeft een gevarieerd stratenpatroon met zowel korte, rechte als lange, lichtgebogen straten. De Middenweg fungeert als hoofdtoegang tot de wijk en het marktplein. De wijk heeft twee grote pleinen, één in het zuidelijke deel (Geitenkamp) en één in het noordelijke deel (Schuttersbergplein), en voorts meerdere tot pleinachtige ruimten verbrede straatsdelen en kruispunten.

Bijzonder is dat binnen de wijk de tegenover elkaar gelegen, op de kruisingen uitkomende straten, niet in elkaars verlengde doorlopen, maar enigszins ten opzichte van elkaar zijn verschoven. Voorbeelden hiervan zijn de kruisingen Willem Beijerstraat-Victor de Stuerslaan, Bonte Wetering-Geitenkamp-Schuttersbergweg en Zaslaan-Schuttersbergweg. Als gevolg hiervan zijn de zichtlijnen in het algemeen kort. Binnen de plattegrond nemen voorts de sterk hellende diagonale assen in de noordwestelijke hoek (Fokke Noordhoffstraat) en de zuidoostelijke hoek (H. van Kolstraat) een bijzondere plaats in.

Het stratenpatroon vertoont een zekere hiërarchie. De wegen met de breedste profielen zijn de Rosendaalseweg, de Dr. Schaepmanlaan en binnen de wijk de vroegere route van de tram: Middenweg-Geitenkamp-Schuttersbergweg-Fazantenweg-Grensweg. Ook de min of meer oost-westlopende Bonte Wetering en Zaslaan hebben betrekkelijk brede profielen.

Veel straten hebben nog de oorspronkelijke klinkerbestrating. In sommige straten hebben de oude smalle klinkers plaatsgemaakt voor moderne bredere varianten, terwijl de hoofdroutes voor het verkeer voorzien zijn van een asfaltdek.

De straten omsluiten bouwblokken van uiteenlopende afmetingen en vormen. Een groot deel heeft een langgerekte, min of meer rechthoekige vorm. In het midden van de wijk en rondom de diagonale assen komen ook andere, meer ingewikkelde vormen voor. Het merendeel van de blokken is opgevuld met woningbouwcomplexen. De woningen hebben een klein voortuintje of staan direct aan de trottoirs. Veel voor- en zijtuinen zijn nog op de oorspronkelijke wijze van de trottoirs gescheiden door gemetselde muren of door hagen. Veel woningen hebben diepe achtertuinen. Dit geldt niet voor de bouwblokken waarvan ook de binnenterreinen zijn ontsloten en bebouwd. De ontsluiting vindt meestal plaats door middel van stegen, waarvan het begin soms door karakteristiek muurwerk wordt gemarkeerd.

In Geitenkamp zijn weinig of geen groenvoorzieningen, afgezien van het grote plantsoen aan de Rosendaalseweg. Dit plantsoen is ontsloten door een simpel stelsel van zeer lichtgebogen paden, deels voorzien van een oude eikenbeplanting, en bestaat voorts voornamelijk uit een grasveld, met enkele groepen struiken en bomen.

Op het plantsoen staan twee haaks ten opzichte van elkaar geplaatste rijen bejaardenwoningen die qua bouwperiode en architectuur niet geheel aansluiten bij de rest van het gebied. In de hoek tussen de woningen is nog de oude vijver te vinden.

Het driehoekige terrein tussen de Fazantenweg en Dennenweg, tegenover de school aan de Bonte Wetering, is met een aantal oude bomen beplant. Op het binnenterrein achter de school bevindt zich vanouds een dennenbos en een speelplaats. Het Schuttersbergplein dient ook als groenvoorziening. Markante, oude bomen staan onder meer op het plein in de Willem Beijerstraat, het Patrijzenplein en het Korhoenplein.

Hoofdkarakteristieken van de woningbouwcomplexen

Het grootste deel van de bebouwing in het onderhavige gebied bestaat uit complexmatige woningbouw. Door de verschillen in architectuur zijn deze complexen als afzonderlijke eenheden herkenbaar. Desondanks bestaat op het niveau van de hele wijk een zekere eenheid en samenhang, doordat alle woningen in een relatief korte periode van ruim tien jaar tijdens het interbellum zijn gebouwd en zich daardoor weer onderscheiden van de architectuur uit voorafgaande en opvolgende perioden.

De in baksteen opgetrokken en met pannendaken gedekte woningen zijn traditioneel van opzet en hebben één of twee bouwlagen met kap. De meeste bouwblokken zijn halfopen, maar op veel plaatsen staan de soms lange rijen woningen zo dicht opeen, dat het gesloten bouwblok wordt benaderd. Alleen het complex dubbele woningen van Ons Belang (Bonte Wetering, Dr. Schaepmanlaan, Zaslaan) is veel ruimer opgezet. Met de redelijke onderlinge afstanden tussen de woningen beantwoordt dit complex nog enigszins aan de oorspronkelijk gewenste tuinwijkachtige opzet.

In het zuidelijke deel (Geitenkamp) is de hogere bebouwing vooral te vinden aan de straten met de bredere profielen: Rosendaalseweg, Middenweg, Geitenkamp en Bonte Wetering. Binnen de meeste aangebouwde langere woningblokken wisselen delen van één en twee bouwlagen elkaar af. In het noordelijke deel (Schuttersberg) is het aantal woningblokken van twee bouwlagen aanmerkelijk groter. Er is minder sprake van vermenging met lagere panden.

In de hele wijk is het bebouwingsbeeld zeer levendig. Eén en ander is behalve een gevolg van de hoogteverschillen in dit gebied met name óók te danken aan de toepassing van poortgebouwen en torens, verschillende geveltypen en kapvormen, de variatie in nokhoogte en -richting en het verspringen van rooilijnen. Ook binnen de complexen is soms de variatie in woningtypen groot, vooral bij de in de eerste helft van de jaren twintig gerealiseerde projecten.

Bijzondere straten en pleinen (kaart 4)

Geitenkamp (Marktplein)

Het marktplein neemt met de eromheen gelegen markant vormgegeven woon-winkelpanden een centrale plaats in binnen de wijk. Het met enkele bomen beplante plein is tegenwoordig voornamelijk ingericht als parkeergelegenheid. In zuidoostelijke richting vernauwt het plein zich naar de Middenweg. Het heeft een wat stedelijk en relatief besloten karakter dankzij de eromheen gelegen, grotendeels gesloten, relatief hoge bebouwing aan de noord-, oost- en westzijde en doordat lange zichtlijnen ontbreken als gevolg van de wijze waarop de meeste straten op het plein uitkomen. Alleen vanaf de Middenweg is de zichtlijn over het plein lang.

De oostelijke en westelijke wand zijn opgebouwd uit meerdere, grotendeels aaneengeschakelde bouwmassa's van verschillende omvang en hoogte. Elk bouwvolume heeft een eigen kap. De afgewolfde zadell- en schilddaken zijn alle geknikt. Karakteristiek zijn de met houten delen beklede gevels. Aan de oostzijde springt de woontoren met een doorgang naar de H. van Kolstraat het meest in het oog. De toren is vier bouwlagen hoog en heeft een dwars zadeldak tussen klokgevels. In de oostelijke pleinwand is tevens een doorgang naar de Hugenholtzstraat. Aan de westzijde is het pand op de hoek van de Creutzbergstraat met drie bouwlagen het hoogst.

De noordzijde van het plein wordt afgesloten door een blok van drie woon-winkelpanden met aan de westzijde een aangebouwde woontoren. Opvallend zijn de dwars geplaatste, zeer steile zadeldaken. De situering aan het plein, min of meer in de zichtas van Middenweg, alsmede de hoge toren refereren nog aan de bijzondere functies die men oorspronkelijk aan een gebouw op deze plek had toebedacht.

De bebouwing rondom het plein is in hoofdvormen gaaf bewaard gebleven. Wél zijn de meeste winkelpuien gemoderniseerd en is het aanzicht van de gevels verschaald door bijvoorbeeld het verwijderen van roedenverdelingen, bloembakken et cetera.

Schuttersbergplein

Het Schuttersbergplein is groter dan het marktplaatsje en loopt op in noordelijke richting. Het wordt in tweeën gesplitst door de 'route' Sperwerstraat-Jagersweg en heeft op elk deel een plantsoen. Het gehele plein wordt begrensd door eenvoudig vormgegeven woonbebouwing van twee bouwlagen met kap van meerdere woningbouwverenigingen en een drietal kleine woonwinkelmokken.

Het noordelijke en hoogst gelegen deel wordt aan drie zijden begrensd door woningen van de algemene woningbouwvereniging Arnhem. Het meest noordelijke deel van het plein is smaller als gevolg van de naar voren verspringende rooilijnen van de westelijke en oostelijke pleinwand.

Op het zuidelijke deel van het plein staat nog het voormalige wachthuisje van de tram, die hier haar eindpunt had. Op het plantsoen staan enkele oude beuken die de plek van de voormalige boerderij de Schuttersberg markeren. De westelijke pleinwand bestaat uit een woon-winkelmok, hier de enige in drie bouwlagen opgetrokken bebouwing, en een rij woningen. Aan de zuidzijde wordt het plein afgesloten door twee woningblokken met beneden- en bovenwoningen van De Bondswoning. De oostelijke wand bestaat uit een blok van vier beneden- en vier bovenwoningen van Voor Ambtenaren met aan weerszijden een woon-winkelmok van De Bondswoning.

Te Braakeplein

Het met enkele bomen beplante Te Braakeplein is gelegen tussen de Dr. A. Kuijperstraat en de Creutzbergstraat in het oudste, zuidwestelijke deel van Geitenkamp. Het geheel verharde plein is vanaf de Dr. A. Kuijperstraat bereikbaar via een onderdoorgang in één van de huizenblokken. Aan de zijde van de hoger gelegen Creutzbergstraat is het plein niet door bebouwing afgesloten; brede trappen overbruggen hier het hoogteverschil.

Zowel aan de west- als aan de oostzijde van het diep gelegen plein staat een blok van zes woningen. De eenvoudige met een rood pannendak gedekte woningen hebben één bouwlaag met kap. De hoogteverschillen tussen de woningen en het plein zijn opgevangen door middel van gemetselde trappen en een bestraat talud.

De diagonale assen: Fokke Noordhoffstraat en H. van Kolstraat

Binnen de opzet van de wijk neemt de noordwestelijke hoek een bijzondere plaats in. Vanaf de Schuttersbergweg loopt de *Fokke Noordhoffstraat* omhoog in de richting van het schoolgebouw in de meest noordwestelijke punt van de wijk: de hoek Beukenlaan-Dr. Schaepmanlaan. Het laagst gelegen deel van de Fokke Noordhoffstraat is verbreed tot een langwerpige, bijna pleinvormige ruimte die zich voortzet in het complex van De Bondswoning aan de overzijde van de Schuttersbergweg. Aan weerszijden van de Fokke Noordhoffstraat staan rijen woningen van één bouwlaag met betrekkelijk steile kappen. Ter overbrugging van de hoogteverschillen zijn steeds slechts twee woningen op hetzelfde grondniveau gebouwd. Als gevolg daarvan verspringt na iedere twee woningen de nokhoogte, waardoor een levendig beeld is ontstaan dat de hoogteverschillen accentueert. In verhouding tot het brede profiel van de straat zijn de woningen aan de lage kant. De hoogste plek aan het uiteinde van de straat vraagt stedenbouwkundig gezien eigenlijk ook om een krachtiger accent dan het huidige schoolgebouw, dat op zichzelf een fraai ontworpen pand is.

De *H. van Kolstraat* loopt vanaf het plantsoen aan de Rosendaalseweg in noordwestelijke richting omhoog in de richting van de woontoren, met daarin een doorgang naar het marktplaatsje. De straat heeft een rijbaan met een linkerbestrating met aan weerszijden daarvan een trottoir. Aan beide zijden van de straat staan acht aaneengebouwde woningen, waarvan de kleine voortuinen merendeels nog door middel van hagen van de trottoirs zijn gescheiden. Op een met de situatie in de Fokke Noordhoffstraat vergelijkbare wijze zijn steeds ter overbrugging van de hoogteverschillen niet meer dan twee woningen op hetzelfde grondniveau gebouwd. De huizen hebben karakteristieke, bijna spitsboogvormig gebogen zadeldaken, gedekt met rode betonpannen.

Rosendaalseweg

De Rosendaalseweg is een oude verbindingsweg van Arnhem met Rosendaal. Het deel van de weg dat binnen het onderhavige gebied is gelegen, heeft een karakteristiek, breed profiel met een middenberm, die bestaat uit een met eiken beplante smalle grasstrook. Aan beide zijden van de tegenwoordig geasfalteerde weg ligt een trottoir. De straat wordt aan de noordzijde begrensd door de in hoogte variërende woningblokken van Eusebius en Patrimonium. De woningblokken aan de Rosendaalseweg zijn door middel van lage, teruggeroide bouwvolumes aan elkaar verbonden met de blokken aan de Middenweg. Deze opzet benadrukt de functie van de Middenweg als de hoofdtoegang tot de wijk. De woningen zijn door kleine, merendeels omhaagde voortuinen van het trottoir gescheiden. Lage, gemetselde keermuren en trappen vangen de hoogteverschillen op.

Aan de zuidzijde van de Rosendaalseweg wordt het aanzicht van het bouwblok tussen de Kloosterstraat en Vondellaan vooral bepaald door de hooggelegen, imposante St. Jozefkerk en daaromheen staande gebouwen. Op dit rooms-katholieke complex volgen de woningblokken van St. Eusebius met hun kenmerkende door topgevels onderbroken, met rode pannen gedekte, zadeldaken. De woningen staan direct aan het trottoir. Het derde blok tussen de Van Maerlantstraat en de Bronbeeklaan omvat de bebouwing op de hoek met de Van Maerlantstraat (thans apotheek c.a.), het in 1930 gebouwde voormalige badhuis, de in 1949 deels herbouwde woningblokken van de algemene woningbouwvereniging Arnhem en de zogenaamde Witte School. Deze markant vormgegeven school is fraai gesitueerd op de hoek van de Rosendaalseweg en de Bronbeeklaan.

BEGRENZING

De begrenzing van het gebied is zodanig gekozen dat de sterk samenhangende wijk, zoals die tijdens het interbellum ontstond, in zijn geheel wordt omsloten. De grenzen vallen grotendeels samen met het beloop van oude wegen en paden.

De noordelijke begrenzing ligt langs de noordzijde van de Beukenlaan; de dubbele rij beuken valt binnen de begrenzing. De westelijke begrenzing ligt langs de oostzijde van de Dr. Schaepmanlaan. Aan de oostzijde ligt de grens aan de westzijde van de Dennenweg en Grensweg. Deze straten vormden vroeger de grens tussen de gemeenten Arnhem en Rosendaal.

Aan de zuidzijde ligt de grens langs de noordzijde van de Kloosterstraat. Hierdoor komt ook de typologisch en functioneel sterk met de rest van het gebied samenhangende bebouwing tussen de Rosendaalseweg en de Kloosterstraat binnen de grenzen van het aangewezen gebied te liggen.

De exacte begrenzing is weergegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/16/04.

NADERE TYPERING VAN TE BESCHERMEN WAARDEN

Essentieel is dat Geitenkamp herkenbaar is als een zelfstandige woonwijk met eigen voorzieningen. Beschermenswaardig is de gehele stedenbouwkundige opzet van de wijk, waarin tevens de concepten die aan de uitbreidingsplannen ten grondslag hebben gelegen nog duidelijk te herkennen zijn.

Met betrekking tot de *stedenbouwkundige hoofdstructuur* zijn van belang:

- het stratenpatroon, met zowel korte, rechte als langere, lichtgebogen straten, de beide grote pleinen (Geitenkamp en Schuttersbergplein) en voorts de kleinere pleinen (waaronder het Te Braakeplein) en tot pleinachtige ruimten verbrede straatdelen en kruisingen;
- de karakteristieke wijze waarop diverse, min of meer in elkaars verlengde gelegen straten enigszins ten opzichte van elkaar zijn verschoven;
- de hiërarchie in het stratenpatroon (brede en smalle straten);
- de diagonale assen (zichtlijnen) H. van Kolstraat en Fokke Noordhoffstraat;
- het profiel van de Rosendaalseweg;
- de situering van de bebouwing, in het bijzonder de situering op markante plekken van kerk, winkels en scholen.

Tevens zijn van belang:

- de hoogteverschillen met de daarbij horende (ter overbrugging van de hoogteverschillen) gemetselde trappen, balustrades/bordessen en keermuren.

Verder zijn met betrekking tot het *bebouwingsbeeld* van belang:

- het type bebouwing: overwegend in blokken van verschillende lengte aaneengebouwde woningen van één of twee bouwlagen met kap;
- de eenheid in vormgeving, detaillering en materiaalgebruik binnen de afzonderlijke (woningbouw)complexen;
- de variatie in de architectuur van de bijzondere bebouwing;
- het bebouwingsbeeld van het marktplein.

Met betrekking tot *tuinen en groenvoorzieningen* zijn van belang:

- de eenheid in en de wijze waarop voortuinen van de trottoirs zijn gescheiden (gemetselde muren en of hagen);
- de hoofdlijnen van de aanleg en de inrichting van het plantsoen aan de Rosendaalseweg;
- de beplanting van de Beukenlaan met een dubbele rij beuken;
- de oude bomen op diverse plekken binnen het gebied (onder andere Schuttersbergplein, Patrijzenplein, Korhoenplein, hoek Bonte Wetering-Dennenweg; linden in enkele zijstraten van Dr. Schaepmanlaan).

WAARDERING

Geitenkamp is van bijzondere *stedenbouwkundige waarde* op grond van de hoogwaardige ruimtelijke en esthetische kwaliteit, mede tot stand gekomen op basis van herkenbare stedenbouwkundige concepten en de afstemming daarvan op de relatief grote hoogteverschillen.

Geitenkamp is van *situationele waarde* wegens de hoogwaardige kwaliteit van een deel van de aanwezige bebouwing en de wijze waarop deze aan straten en pleinen en op overige markante plekken is gesitueerd, mede in relatie tot de vele hoogteverschillen.

Bijzonder voor die tijd - zeker buiten het westen van Nederland - is de grote omvang van de wijk en de - vanwege de grote afstand tot het stadscentrum - gekozen opzet als een zelfstandige woonwijk met arbeiders- en middenstandswoningen en diverse eigen voorzieningen, waaronder een marktplein, een kerk en diverse scholen. Als vroeg voorbeeld van een dergelijke woonwijk is Geitenkamp ook van (*cultuur*)*historische waarde*.

Hierbij vormt het complex van kerkgebouw, pastorie, scholen en stadsklooster, prominent gesitueerd, een ruimtelijke uitdrukking van de maatschappelijke verhoudingen bij de opbouw van de wijk.

De wijk is ten slotte ook van belang vanwege de, mede gezien de schaal van de wijk, uitzonderlijke *gaafheid* van de stedenbouwkundige structuur van het gebied.

Opmerkelijk is voorts dat naderhand vrijwel geen bebouwing is verdwenen, vervangen of toegevoegd en dat de bebouwing in hoofdlijnen gaaf bewaard is gebleven. Wel zijn veel winkels en woningen gerenoveerd en gemoderniseerd, waarbij soms de gevelindeling wijzigde, ramen en deuren werden vervangen en details verdwenen. Ook de inrichting van de openbare ruimte is in een aantal gevallen gewijzigd.

Bovengenoemde waarden maken Geitenkamp tot een voor Nederland uniek geheel.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

- S.H.M. Kloppenberg, *Woningstichting St. Eusebius 1918-1993, 75 jaar sociale woningbouw*, [Arnhem 1993].
- W. Lavooij, *Twee eeuwen bouwen aan Arnhem; de stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad*, Zutphen 1990.
- W. Lavooij, *Gebouwd in Arnhem; jongere bouwkunst vanaf 1840*, Zutphen 1990.
- Monumenten Advies Bureau, *Cultuurhistorische effectrapportage Geitenkamp en omgeving, gemeente Arnhem*, Nijmegen, oktober 1996.
- J.Th.W. Willemsen, *De Volksbuisvesting in Arnhem 1829-1925*. Bijdragen tot de geschiedenis van Arnhem, deel 3. Gemeentearchief Arnhem, Arnhem 1969.
- Gemeentearchief Arnhem, Secretarie-archief, perioden 1917-1924 en 1925-1929.
- Nederlands Architectuurinstituut (NAi) te Rotterdam: archieven van J. Gratama en archieven van J.W. Dinger en het architectenbureau J. Gratama en J.W. Dinger.

Kaarten

1. Overzichtskaart, RDMZ 2004.
2. Ontwikkelingskaart, RDMZ 2004.
3. Vogelvluchttekening uit de jaren dertig van de wijk Geitenkamp, door M. van Londen. In: W. Lavooij, *Twee eeuwen bouwen aan Arnhem; de stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad*, Zutphen 1990.
4. Waarderingskaart, RDMZ 2004.

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Zeist 2007

Onderzoek en tekst:
Gelders Genootschap

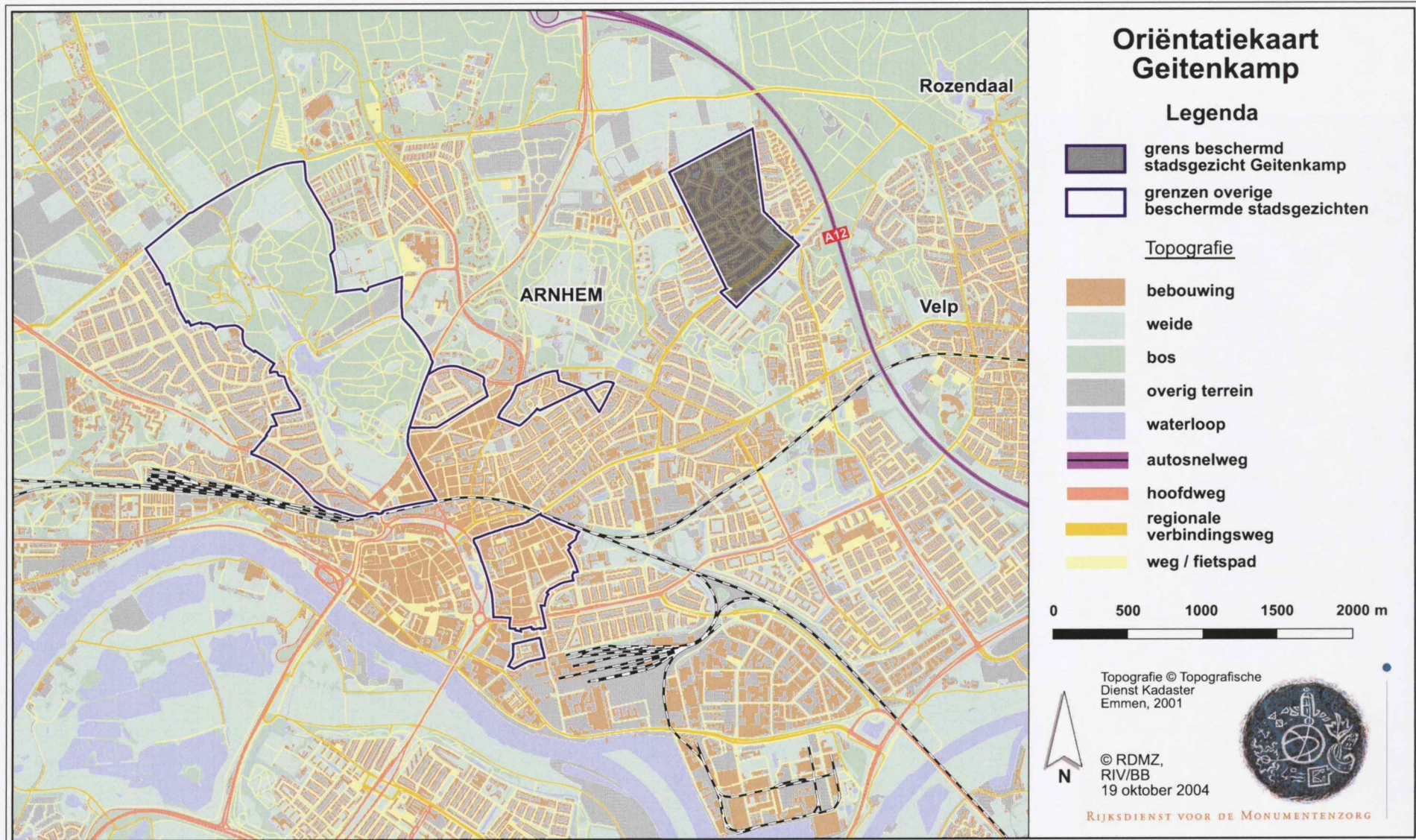
Begrenzingskaart: RDMZ, drs. B.A.R.T. Broex
Foto omslag: Gelders Genootschap
Redactie: RDMZ, drs. E.B. Manuel

PRODUCTIE

RACM/Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

BIJLAGEN

1. Overzichtskaart.
2. Ontwikkelingskaart.
3. Vogelvluchttekening uit de jaren dertig van de wijk Geitenkamp, door M. van Londen.
4. Waarderingskaart.

Ontwikkelingskaart Geitenkamp

Legenda

--- grens beschermd stadsgezicht

0 50 100 150 200 250 m

Topografie © Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2003

© RDMZ, RIV/BB
14 oktober 2004

RIJSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

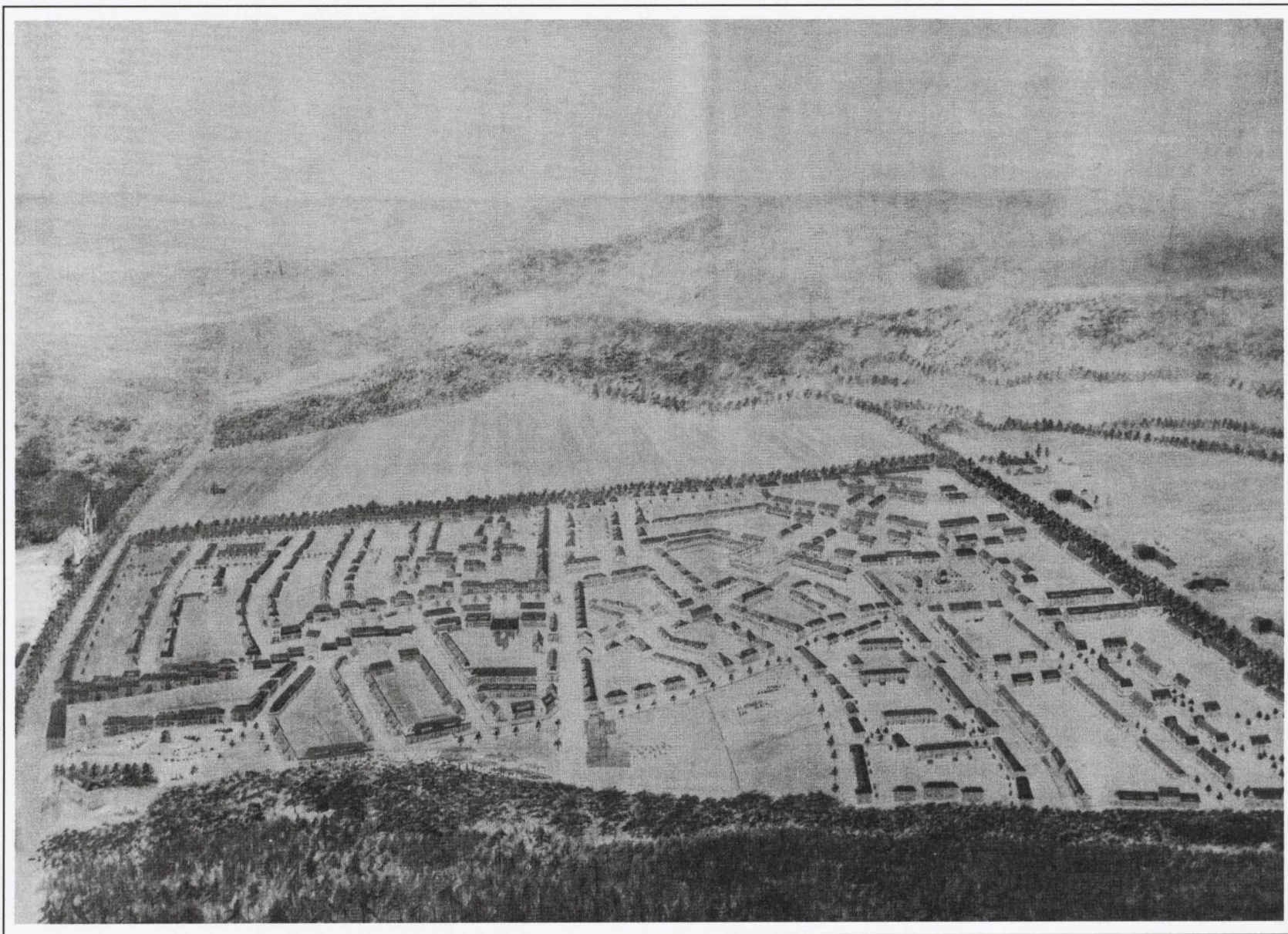

Woningbouwstichtingen

- Sint Eusebius
- Arnhem
- Patrimonium
- Centrale Woningstichting
- De Volkswoning
- Eigen Haard
- Voor Ambtenaren
- Ons Belang
- De Bondswoning

Topografie

- bebouwing
- autosnelweg
- weg, pad
- bos
- weide, grasland
- heide
- waterloop

Kaart 3 *Vogelvluchttekening uit de jaren dertig van de wijk Geitenkamp, door M. van Londen*

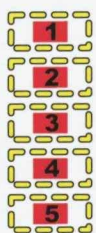
Waarderingskaart Geitenkamp

Legenda

--- grens beschermd stadsgezicht

20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 m boven N.A.P.

Beeldbepalende bebouwingsstructuren

- 1 Geitenkamp met H. van Kolstraat
- 2 Schuttersbergplein
- 3 Fokke Noordhoffstraat
- 4 Rosendaalseweg
- 5 Te Braakeplein

Topografie

■ bebouwing

— weg

0 50 100 150 200 250 m

Topografie © Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2003
© RDMZ, RIV/BB
2 november 2004

RIJSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

1020413